

LBRIS

We know
books

MICHAEL FARQUHAR

ZILE NEGRE ÎN ISTORIE

**O CRONICĂ VESELĂ ȘI SUMBRĂ
A NENOROCIRILOR, HAOSULUI ȘI NEFERICIRII
PENTRU FIECARE ZI A ANULUI**

Traducere din limba engleză
DIANA MORĂRAȘU

LITERA
București

Cuprins

<i>Introducere</i>	11
Ianuarie	13
Februarie	57
Martie	91
Aprilie	131
Mai	165
Iunie	207
Iulie	243
August	283
Septembrie	321
Octombrie	357
Noiembrie	397
Decembrie	435
<i>Bibliografie selectivă</i>	475
<i>Mulțumiri</i>	481
<i>Indice</i>	483

Introducere

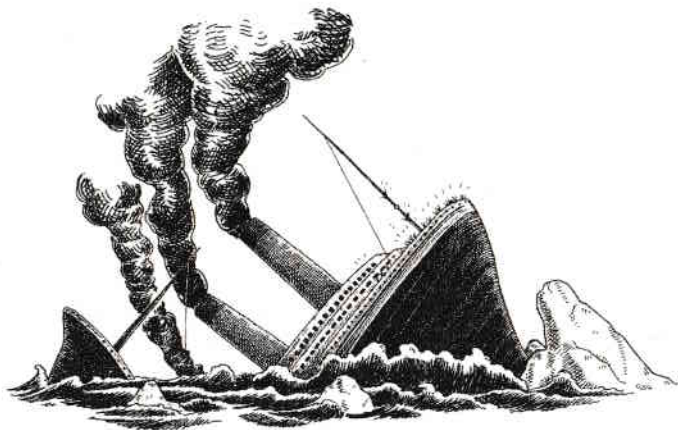
La prima vedere, titlul acestui volum pare cât se poate de simplu și de direct: este vorba despre zile proaste în istorie. Totuși, la o privire mai atentă, se dovedește surprinzător de complex. Există literalmente miliarde de episoade nefericite de-a lungul istoriei omenirii din care s-ar putea alege; un singur an din secolul XX ar putea umple sute de volume. De unde și subtitlul. Dar și acesta e puțin neclar. „Veselă și sumbră“? Ce înseamnă asta mai precis? Ei bine, să luăm, de exemplu, genocidul, un subiect categoric întunecat pe care nu-l asociem de obicei cu veselie. *Doar dacă...* doar dacă făptuitorul unei atrocități atât de brutale nu are o zi proastă, cum s-a întâmplat cu propagandistul nazist Joseph Goebbels pe 26 octombrie 1928, când s-a plâns în jurnalul său: „Nu am nici un prieten“. Sau când o purtătoare de cuvânt a Departamentului de Stat a bătut câmpii la conferința de presă din 10 iunie 1994, încercând cu disperare să evite cuvântul „genocid“ pentru a descrie crimele în masă din Rwanda.

Totuși, deși cele mai urâte momente din istorie sunt în general evitate aici, cel puțin în forma lor brută, unele zile pomenite sunt categoric mai sinistre decât altele. De pildă, un ucigaș de copii rămâne un ucigaș de copii, în ciuda irezistibilei ironii că Gilles de Rais a fost aliatul apropiat al Ioanei d'Arc și, în 15 august 1434, i-a dedicat personal un altar extravagant ctitorit de el: Capela Sfinților Inocenți. Poate cititorului i se va părea puțin discordantă juxtapunerea acestei

zile groaznice cu concedierea toboșarului Beatles, Pete Best, în următoarea zi din calendar. Și așa continuă toată această „cronică veselă și sinistră a nenorocirilor, haosului și nefericirii pentru fiecare zi a anului“, cum ne spune restul subtitlului: sublimul, grotescul, tulburătorul și absurdul, toate se învârt într-un vals ciudat care străbate timpul.

Culese din toate perioadele istoriei și de pe tot globul, zilele nerge din istorie din această carte sunt menite să amuze, să impresioneze și să lumineze, fără a fi predictibile. Prin urmare, pentru a cita o faimoasă zi proastă, asasinarea lui Lincoln nu primește prea multă atenție. În schimb, peste alte câteva zile zăbovim asupra efectului dăunător pe care aceasta l-a avut asupra altor doi foști președinți. Sau descoperim cum faptul de a fi unul dintre supraviețuitorii de pe *Titanic* a scufundat literalmente reputația unuia dintre pasageri ceva mai încolo, săptămâna aceea. În sfârșit, în timp ce frunzăriți această cronică, nu uitați un lucru: chiar dacă tocmai ați avut cea mai proastă zi, puteți fi siguri că undeva, în alt timp, cineva a avut o zi și mai proastă.

— *Washington, D.C.*
noiembrie 2014

Ianuarie

Ianuarie, luna buzunarelor goale!
Să rezistăm cu stoicism acestei luni cumplite
Încordați precum fruntea unui impresar de teatru.

— COLETTE

I IANUARIE

Un An Nou de coșmar!

Ah, Anul Nou: o zi plină de speranțe și de noi începuturi, cu excepția cazurilor în care nu a fost așa. Pentru unii nefericiți din istorie, 1 ianuarie a fost un capăt de drum. Și unul destul de îngrozitor. Gândiți-vă, de exemplu, la călugărul și martirul din secolul al V-lea, Telemah, care s-a băgat în mijlocul unei lupte cu gladiatori din Roma și a încercat să oprească măcelul, dar a fost ucis cu pietre de mulțimea însetată de sânge, deloc impresionată de gestul său. Sau la Carol al II-lea de Navarra, poreclit „cel Rău“,

care în 1387 a ars de viu în patul lui după ce un servitor i-a aprins din greșeală bandajele înmuiate în coniac cu care regele fusese înfășurat din cap până-n picioare, un remediu pentru afecțiunile sale.

Apoi a mai fost și Ludovic al XII-lea al Franței, care, deși bătrân și ramolit, a avut norocul de a se însura în 1514 cu o englezoaică tânără și frumoasă, Maria, sora mai mică a lui Henric al VIII-lea. Dar, din păcate, încercările viguroase de a-și asigura un urmaș i-au venit de hac țăpului bătrân și a căzut fulgerat de epuizare la trei luni de la nuntă. Cu toate acestea, spre deosebire de ceilalți a căror moarte tragică a survenit în ziua de Anul Nou, cel puțin Ludovic s-a distrat până la sfârșit.

2 IANUARIE 1811

Cum înlături pacostea care a spus adevărul

Timothy Pickering a fost o adevărată pacoste americană; un țăntar sâcâitor, arogant, care, printre alte păcate, a îndemnat la secesiunea Noii Anglii și i-a subminat constant pe primii patru președinți ai SUA. Despre George Washington a spus că este „o mediocritate semianalfabetă, supraestimată”. John Adams a fost obligat să-l concedieze din funcția de secretar de stat din cauza lipsei sale de loialitate față de administrație – și după ce a refuzat cu încăpățănare să își dea demisia. Adevărul e că Pickering era atât de nesuferit, încât nici măcar biograful său nu-l susporta. Dar nu personalitatea sa detestabilă i-a adus acestui obscur Părinte Fondator cea mai vestită distincție a lui – aceea de a fi primul din cei doar nouă senatori americani cenzurați oficial vreodată. Acest lucru s-a întâmplat pentru că Timothly Pickering a îndrăznit să spună adevărul.

Pe 27 octombrie 1810, președintele James Madison a emis o proclamație prin care declara anexarea Floridei de Vest, o posesiune spaniolă, susținând că regiunea fusese inclusă în Tratatul de Achiziție a Louisianeii. Pickering a obiectat la o astfel de exercitare unilaterală a puterii executive. În stilul său caracteristic, el a prezentat senatului un document vechi al ministrului de externe al Franței de la acea vreme, Charles Maurice de Talleyrand, în care se afirma clar că Florida de Vest nu făcea parte din Achiziția Louisianeii. Singura problemă era că documentul nu fusese încă declasificat, în ciuda faptului că data încă din vremea administrației Jackson. Dezvăluirea unui document clasificat era o încălcare minoră, dar inamicii lui Pickering au profitat de ocazie.

Henry Clay, senatorul agresiv expansionist din Kentucky, a introdus o moțiune de cenzură. Pickering a numit-o „înscenare”, ceea ce și era. Dacă moțiunea ar fi fost îndreptată împotriva unei persoane mai puțin antipatice colegilor săi, probabil că ar fi picat la vot. Dar Pickering era Pickering, așa că pe 2 ianuarie 1811 a devenit prima persoană menționată în analele oficiale ale infamiei din senat.

3 IANUARIE 1977

Apple Dumpling – partea minusculă a unui cofondator Apple

Pe 3 ianuarie 1977, când Apple Computers a fost înregistrată, Ronald Wayne s-a considerat un om norocos. Nu datorită câștigurilor potențiale, ci pentru că se eliberase cu câteva luni înainte dintr-un parteneriat pe care îl considera potențial riscant, alături de Steve Jobs și Steve Wozniak. În calitate de cofondator al companiei, precum și de cel mai matur și mai experimentat dintre cei trei, Wayne primise

o participație de 10% pentru a acționa, în esență, ca un fel de „părinte” al Apple, având sarcina de a ține sub control celelalte două genii excentrice. Dar, după cum își va aminti Wayne mai târziu, „a fost ca și cum aș fi ținut un tigru de coadă”. De fapt, doi tigri și, fiind singurul partener posesor al unor bunuri care puteau fi confiscate, Wayne a decis că riscul era mult prea mare. Așadar a fost recunoscător că scăpase – și pe deasupra și cu un cec de 800 de dolari în buzunar! Această sumă s-a dublat când, pentru a evita eventualele probleme legale, noua companie a cumpărat oficial vechea companie. Cofondatorul s-a considerat plin bani și, cu toate că partea sa din Apple a ajuns în cele din urmă să valoreze 30 de miliarde de dolari, Wayne a insistat mereu că nu era supărat. După cum a declarat în 2013 pentru publicația britanică *Daily Mail*: „Dacă aș fi rămas la Apple și aș fi acceptat limitările filosofiei mele de viață, aș fi ajuns probabil cel mai bogat om din cimitir”. În schimb, Wayne a trăit bine mersi, vânzând timbre și monede din casa lui mobilă din Nevada. Și beneficiind de ajutor social.

4 IANUARIE 1903

Ultima poziție a lui Topsy – șocanta execuție a unui elefant

În mijlocul freneziei invențiilor și progreselor tehnologice uluitoare de la sfârșitul secolului al XIX-lea, Thomas Edison a lansat ceea ce avea să fie cunoscut drept Războiul Curentilor. A fost o campanie feroce împotriva folosirii curentului alternativ (CA) – un sistem de distribuție de electricitate perfecționat de fostul angajat al inventatorului, Nikola Tesla, și susținut de George Westinghouse – care risca să facă din sistemul de curent direct (CD) al lui Edison care alimenta casele și industria americane ceva învechit.

Erau în joc atât banii, cât și prestigiul, iar Vrăjitorul din Menlo Park nu era dispus să piardă nici unul dintre ele.

În ciuda imaginii populare, faimosul inventator a fost absolut nemilos în eforturile sale de discreditare a sistemului de curent alternativ rival, pe care a considerat de cuviință să-l descrie la fel de letal ca un fulger. În acest scop, asociații lui Edison au pus la cale o serie de spectacole publice de prost-gust în care câini și alte animale erau electrocutate folosind îngrozitorul curent rival.

Războiul a atins apogeul său grotesc în 1890, când Edison și-a folosit influența considerabilă pentru a se asigura că William Kemmler, ucigașul cu toporul, va fi executat pe noul scaun electric. Desigur, a fost folosit curentul alternativ, tocmai pentru a demonstra cât de îngrozitor putea fi. De fapt, Edison a inventat termenul „westinghoused”¹ pentru moartea pe scaunul electric, sperând că acesta va intra în limbajul popular. Nu a fost așa.

La începutul lui 1903, Războiul Curentilor era pierdut și sistemul CD al lui Edison era eclipsat rapid. Totuși, mereu surprinzătorul și inventivul Vrăjitor a născocit un ultim tertip pentru a demonstra lumii întregi că acest curent alternativ ar fi o pacoste pentru omenire. Un elefant de circ care se comporta nepotrivit, o femelă pe nume Topsy, își ucisese trei dintre îngrijitori, pe unul după ce acesta îi băgase o țigară aprinsă în gură. O astfel de agresivitate nu mai putea fi tolerată și s-a hotărât că Topsy trebuia să moară pentru crimele ei. Planul era să fie spânzurată public pe Coney Island. Cum Societatea Americană pentru Prevenirea Cruzimii împotriva Animalelor a obiectat, Edison a sugerat ca Topsy să fie „westinghoused”. Așa se face că, la data hotărâtă, 4 ianuarie 1903, pahidermul criminal a fost pus la

¹ După numele lui George Westinghouse, care, în 1886, a fondat Westinghouse Electric & Manufacturing Company. (n.tr.)

pământ de un șoc de CA de 6 600 de volți, o „afacere des-
tul de rușinoasă“, cum avea să scrie *The New York Times*. Iar
Edison, care a orchestrat totul, a immortalizat episodul sor-
did cu una dintre marile sale invenții: kinetoscopul.

5 IANUARIE 1895

Lipsit de orice demnitate – Afacerea Dreyfus

La drept vorbind, Afacerea Dreyfus a fost un singur epi-
sod din saga prelungită a erorilor judiciare și a antisemitis-
mului, dar pentru un om de onoare probabil a fost cel mai
agonizant. În dimineața de 5 ianuarie 1895, Alfred Dreyfus,
căpitan de artilerie de origine evreiască atașat pe lângă
statul-major francez, judecat în secret de curtea marțială
și condamnat pentru trădare pe baza unor dovezi fabricate,
a fost obligat să îndure un ritual teribil de degradare mili-
tară înainte de a fi imbarcat pentru a-și executa pedeapsa pe
viață în temuta colonie penitenciară de pe Insula Diavolului.

La ora 9:00, Dreyfus a fost adus în mijlocul careului
Școlii Militare, unde, în fața reprezentărilor forțelor ar-
mate franceze și a tribunelor pline de oaspeți de seamă, a
început ceea ce el avea să descrie drept „o tortură oribilă“.
„A fost chinuitor, dar m-am ținut drept cu toată puterea“,
își va aminti el. „Am invocat amintirea soției și a copiilor
mei pentru a mă ajuta să rezist.“

Sentința de degradare militară a fost citită cu voce tare;
imediat după aceea, Dreyfus a strigat pe neașteptate spre
camarazii săi: „Soldați!... Sunt nevinovat, jur că sunt ne-
vinovat. Rămân în continuare demn să slujesc în armată.
Trăiască Franța! Trăiască armata!“

În ciuda protestelor sale, gardienii i-au luat lui Dreyfus
nasturii, galoanele și epoleții, până când uniformă lui

a rămas fără nici un ornament. Apoi, ca o ultimă umilire de-
scrisă de un martor drept „un spectacol mai palpitant decât
ghilotina“, i-au rupt sabia în două. Ceremonia a culminat cu
marșul rușinii. „Am fost obligat să fac turul întregului ca-
reu“, va povesti Dreyfus. „Am auzit urletele mulțimii amă-
gite, am simțit emoția care, știam, trebuie să-i cuprindă pe
acei oameni, deoarece credeau că în fața lor se afla un tră-
dător condamnat al Franței; și m-am străduit să le transmit
în inimile lor o altă emoție – credința în nevinovăția mea.“

După cinci ani de chin petrecuți pe Insula Diavolului
și mulți alții în care s-a luptat ca să-și reabiliteze numele,
Dreyfus a fost, în cele din urmă, exonerat în cursul unei
afaceri care a divizat profund Franța. Cu toate acestea, ar-
mata franceză care îi înscenase totul nu și-a acceptat nici-
odată pe deplin dezonorarea. Ca urmare, în 1985 aceasta a
refuzat ca o statuie a lui Dreyfus – care îl înfățișa cu sabia
frântă în mână – să fie amplasată în careul Școlii Militare,
locul unde soldatul calomniat fusese umilit cu atâta cru-
zime. Memorialul, care a fost vandalizat în 2002 cu slo-
ganul „Evreu mizerabil“, se înalță acum singuratic pe un
refugiu din trafic obscur din Paris.

6 IANUARIE 1540

Nu prea grozav – Henric al VIII-lea își întâlnește perechea și omoară pețitorul

Thomas Cromwell a fost cel mai fidel acolit al lui Henric
al VIII-lea. El a fost arhitectul nemilos al divorțului regelui
de prima soție, Caterina de Aragon, al rupturii de Roma și
al distrugerii celei de-a doua sale soții, Anne Boleyn. Dar,
ca pețitor, ministrul altminteri capabil al lui Henric a fost
lamentabil, un neajuns care îl va costa capul.

Henric s-a însurat de trei ori din dragoste, dar, după moartea celei de-a treia regine, Jane Seymour, influentul ministru al regelui a hotărât că se impunea o mezialianță politică, pentru a ajuta la consolidarea alianțelor protestante ale Angliei în Germania. Cromwell s-a oprit la Anne, o prințesă din ducatul Cleves. Deși nu o văzuse niciodată, Henry a fost de acord cu această căsătorie, bazându-se pe relatările entuziaste ale celui mai apropiat consilier al său și ale altora, care laudau frumusețea și grația prințesei, precum și pe un portret oarecum măgulitor realizat de pictorul curții, Hans Holbein.

După ce a pus la punct cu succes alianța politică cu Cleves, Cromwell a așteptat cu îngrijorare răspunsul romantic al stăpânului la lucrarea lui meticuloasă. Nu a fost unul bun. Nerăbdător, Henric a plecat degrabă spre coastă pentru a-și întâmpina aleasa și, după cum el însuși a spus, „pentru a hrăni iubirea“. Dar, după ce a văzut-o prima oară pe Anne, regele s-a albit la față. „Nu-mi place de ea!“, a tunat amenințător, cutremurându-l pe Cromwell.

Ce avea sărmana Anne de Cleves, de regele o găsisse atât de respingătoare, rămâne un mister. Poate a fost vorba pur și simplu de chimie, o calitate intangibilă pe care Cromwell nu reușise să o detecteze sau să o transmită. Un lucru era sigur: Henric era foarte nefericit. „Nu văd nimic în această femeie din ceea ce povestesc bărbații despre ea“, a tunat el, „și mă mir că bărbați înțelepți au fost în stare să întocmească asemenea rapoarte!“ Și s-a răstit la Cromwell: „Dacă aș fi știut dinainte, nu ar fi venit aici [în Anglia]. Ce putem face acum?“

Din păcate, nu se putea face nimic fără a pune în pericol alianța vitală cu Cleves. Regele Henric al VIII-lea, un monarh a cărui voință era rareori zădărnicită, s-a trezit acum blocat: „Dacă nu ar fi bătut atâta drum până în regatul meu și dacă poporul meu nu ar fi făcut atâtea pregătiri pentru

ea, de teamă să nu stârnesc rumoare în întreaga lume și să-i împing fratele direct în brațele împăratului și ale regelui Franței, nu m-aș căsători acum cu ea. Dar acum este prea târziu, așa că îmi pare tare rău.“

După ce i-a pus stăpânului său „gâtul în jug“, după cum spunea Henric, Cromwell nu putea decât să-și exprime cu umilință regretul că regele „nu era mulțumit“.

Până în ziua nunții lor, 6 ianuarie 1540, atitudinea lui Henric față de Anne nu s-a îndulcit deloc. „Lorzii mei“, a spus el oprindu-se în fața capelei de la Greenwich Palace, „dacă nu ar trebui să fac pe placul lumii întregi și al regatului meu, nu aș face ceea ce trebuie să fac astăzi pentru nimic în lume.“ Și, dacă Cromwell spera că starea de spirit a regelui se va îmbunătăți după ce se va culca cu Anne, a fost profund dezamăgit a doua zi dimineață.

„Nu-mi plăcea de ea nici înainte“, i-a spus Henric, „iar acum îmi place și mai puțin.“ Regele a spus clar că noaptea nunții fusese deosebit de neplăcută. „I-am simțit pântecul și pieptul și, din câte îmi pot da seama, sigur nu este fecioară, lucru care m-a șocat atât de tare încât nu am mai avut nici dorința, nici curajul să merg mai departe. Am lăsat-o la fel de fecioară cum am găsit-o.“

Din fericire, Anne nu a simțit niciodată durerea respingerii din partea noului ei soț, deoarece, fiind protejată excesiv în tinerețe, nu era la curent cu ce ar fi *trebuit* să se întâmple. Henric nu a făcut nici un efort să o educe, ceea ce, dat fiind cât de gras și răutăcios devenise, a fost probabil o ușurare. Totuși asta a făcut-o pe Anne să pară cam netoată, întrucât ea credea că mariajul fusese pe deplin consumat.

„Când vine la culcare mă sărută“, i-a spus ea principalei doamne de onoare, „mă ia de mână și îmi urează «Noapte bună, scumpa mea»; iar dimineața mă sărută și îmi spune «Cu bine, draga mea»... Nu e de ajuns?“

A căzut în sarcina uneia dintre doamnele de la curte să-i explice reginei că nu, nu era deloc de ajuns. „Doamnă“, a spus ea, „trebuie să fie mai mult decât atât, altfel va trece multă vreme până când vom avea un duce de York [al doilea fiu al regelui] după care tot regatul tânjește.“

La șase luni de la începutul acestei farse de căsnicie, Henric a anulat-o, invocând ca motive faptul că nu se consumase, dar și existența unui presupus contract înainte de căsătorie pe care familia lui Anne îl stabilise cu altcineva. În mod înțelept, a patra soție a regelui a acceptat de bunăvoie dizolvarea căsătoriei sale, în schimbul căreia regele recunoscător a răsplătit-o generos cu o despăgubire substanțială și un statut superior la curte, ca „sora lui bună“.

Cromwell însă nu a fost la fel de norocos. Deși regele și-a ridicat principalul ministru, de sorginte umilă – fiu de cârciumar –, la rangul de conte după dezastrul afacerii Cleves, acesta a fost doar un preludiu (și poate chiar o înscenare) pentru prăbușirea sa finală. Nobilii regatului, mereu invidioși pe puterea și influența parvenitului Cromwell, s-au întors acum violent împotriva lui.

Ministrul cândva puternic a fost arestat sub falsă acuzație de erezie și, din celula sa din Turnul Londrei, a furnizat mărturii valoroase pentru efortul regelui de a se lepăda de a patra soție. A fost ultimul serviciu adus suveranului pe care îl ajutase să devină atotputernic. La mai puțin de trei săptămâni după ce căsătoria lui Henric cu Anne de Cleves a fost anulată, pe 28 iulie 1540, Cromwell a fost decapitat. Rugămintele lui de „îndurare, îndurare, îndurare“ au fost ignorate.

Cu căpățâna înfiptă într-o țepă pe Podul Londrei, ministrul căzut în dizgrație nu se mai putea alina nici cu răzgândirea ulterioară a lui Henric, nici cu lamentația regelui care, potrivit ambasadorului francez, a afirmat că „a dat morții cel mai credincios servitor pe care l-a avut vreodată“.

7 IANUARIE 1945

Bâcleiul din Ardeni – nesăbuitul Monty

Probabil aceasta a fost ultima zvâcnire a celui de-al Treilea Reich, acum muribund, al lui Hitler – o pătrundere neașteptată și extrem de violentă prin liniile aliate slab apărate din sudul Belgiei, cunoscută sub numele de Bătălia din Ardeni. Și, cu toate că forțele americane au suportat greul atacului feroce – ripostând eroic în condiții teribile în cea mai mare, sângeroasă și unică bătălie dusă de soldați americani –, arogantul feldmareșal britanic Bernard Law Montgomery a fost cel care a ieșit în față la conferința de presă de pe 7 ianuarie, pentru a primi laudele nemeritate.

Montgomery primise comanda temporară a flancului nordic al forțelor aliate, dar a ezitat să atace agresiv. „Monty este un boșorog obosit“, scria în jurnal generalul George S. Patton. „Războiul înseamnă să-ți asumi unele riscuri, însă el nu e dispus să și le asume.“ Și totuși, în ciuda participării sale ne semnificative la luptă și a sacrificiilor copleșitoare făcute de americani, feldmareșalul nu a ezitat să-și facă o apariție grandioasă la conferința de presă.

Purtând o beretă cu două insigne și ham de parașutist – „îmbrăcat ca un clovn“, cum îl descria un jurnalist de la acea vreme –, Montgomery a declarat pompos în fața reporterilor adunați: „Din clipa în care am văzut ce se întâmplă [în prima zi de luptă], am luat eu însumi câteva măsuri pentru a mă asigura că, dacă germanii ajung la Meuse, nu vor putea trece râul... am gândit înainte... Probabil [Ardeni a fost] una din cele mai interesante și mai dificile bătălii pe care le-am gestionat... Trebuie să ai o desfășurare foarte bine echilibrată și ordonată când ești prins într-o luptă crâncenă... nu poți câștiga o mare victorie fără o desfășurare ordonată“.